

Dorota Pazio-Wlazłowska

Beatyfikacja Jana Pawła II w recepcji prasy rosyjskiej

Język - Szkoła - Religia 7/2, 98-107

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BEATYFIKACJA JANA PAWŁA II W RECEPCJI PRASY ROSYJSKIEJ

Jan Paweł II – autorytet moralny, zwierzchnik kościoła, kapłan, wychowawca, poeta, myśliciel... Dla katolików – opoka, dla niewierzących – wybitny mąż stanu. Stale obecny w polskim dyskursie. *Santo subito!* – krzyczały tłumy zgromadzone na placu św. Piotra w chwili jego odejścia.

Polska prasa szeroko komentowała beatyfikację papieża w maju 2011 r. Jaka była jej społeczna recepcja poza granicami Polski? W jaki sposób postrzegały ją zagraniczne media? Czy akcentowano wymiar konfesyjny, czy przeciwnie, charakteryzowano ją jako wydarzenie społeczno-polityczne? Czy beatyfikacji poświęcała uwagę prasa w krajach, gdzie katolicy należą do mniejszości? Jeśli tak, jak ją postrzegano?

W referacie proponuję rekonstrukcję tekstowego obrazu beatyfikacji Jana Pawła II na podstawie artykułów zaczerpniętych z prasy rosyjskiej. Materiał badawczy został wyekscerpowany z wysokonakładowych gazet: „Известия”, „Комсомольская правда”, „Московский комсомолец”, „Российская газета”, „Независимая газета”, „Труд” i „Коммерсантъ”¹.

Dzienniki starają się akcentować cechy szczególne beatyfikacji Jana Pawła II, przy czym koncentrują się na wymiarze zewnętrznym, nie poświęcają uwagi myśli papieża, co zresztą nie dziwi w kontekście znikomej liczby rosyjskich katolików². Gazety starają się zaintrygować czytelnika, mają go tytułami.

¹ „Известия” nakład 250 tys., „Комсомольская правда” – 350 tys., „Московский комсомолец” – 950 tys., „Российская газета” – 400 tys., „Независимая газета” – 55 tys., „Труд” – 150 tys. i „Коммерсантъ” 125-130 tys. Na podstawie portali <http://pressa.ru>, www.jurn.ru, www.kommersant.ru, www.mediageo.ru, <http://nezavisimagazeta.advrba.ru>, <http://psplkp.agency-siam.ru> (data dostępu 13.08.2011). Łącznie analizie poddano 48 artykułów.

² „Oficjalnie liczbę katolików w obecnej Rosji szacuje się – w świetle różnych statystyk – od 790 tys. do 1,5 mln. Większość z nich to potomkowie zesłańców i imigrantów: Polaków, Niemców, Litwinów, Białorusinów i Ukraińców (...) oraz obcokrajowcy. Niewielką część katolików stanowią rdzenni Rosjanie, przede wszystkim przedstawiciele inteligencji i klasy średniej, żyjący w wielkich miastach takich jak Moskwa, czy Sankt Petersburg”

Charakterystyka beatyfikacji dokonywana jest na trzech zasadniczych płaszczyznach, które akcentują:

- 1) odstępstwo od zasad obowiązujących w Kościele katolickim, przejawiające się, po pierwsze, w szybkim tempie przeprowadzenia postępowania beatyfikacyjnego, po drugie, we wszczęciu procesu przez bezpośredniego następcę papieża;
- 2) wymiar organizacyjny uroczystości, dzienniki zwracają uwagę na liczbę pielgrzymów, przybyłych do Watykanu oraz na środki wydatkowane na przygotowania;
- 3) jej znaczenie dla relacji wewnątrz Kościoła katolickiego i realizacji planów jego hierarchów.

Odstępstwo od zasad przyjętych w Kościele katolickim dla prowadzenia procesów beatyfikacyjnych

Wymiar ten jest szczególnie eksponowany, pojawia się w wielu artykułach. Przyczyn naruszenia obowiązującego w Kościele katolickim pięcioletniego okresu, jaki powinien upłynąć od śmierci osoby, wobec której rozpoczynane jest postępowanie beatyfikacyjne, a jego wszczęciem, dzienniki upatrują w niezwykłej historii życia papieża, autorytecie, jakim się cieszył, a także w powszechnie manifestowanej woli wiernych. „Российская газета” 14 stycznia 2011 r. konstatuje:

(...) завершился – в рекордно короткие сроки – процесс изучения дела о подготовке беатификации польского папы Иоанна Павла Второго, начатый уже 13 мая 2005 года, спустя несколько недель после кончины первосвященника, не дожидаясь положенных по традиции пяти лет

[...] w rekordowo szybkim tempie zakończył się proces przygotowujący do beatyfikacji polskiego papieża Jana Pawła II, który rozpoczęto już 13 maja 2005 roku, kilka tygodni po śmierci papieża, nie czekając na upływ przewidzianych tradycją pięciu lat³.

Dziennik „Коммерсантъ” 3 maja 2011 r. przyciąga tytułem: *Для беатификации Иоанна Павла II Римско-католическая церковь сделала исключение из собственных правил* [Przy beatyfikacji Jana Pawła II Kościół katolicki zrobił wyjątek od własnych zasad].

(K. Tomasik, M. Preciszewski, *Kościół katolicki w Rosji – wyzwania i problemy*. <http://info.wiara.pl>; data dostępu 10.06.2011).

³ Cytaty z języka rosyjskiego w tłumaczeniu autorki.

Bez wątpienia ten aspekt procesu został wykorzystany przez prasę w celu zaintrygowania poszukującego sensacji czytelnika, chętnie zwracającego uwagę na sytuacji szczególnie, niecodzienne, przeczące regule.

Rzadziej dzienniki podkreślają bezprecedensowość wszczęcia procesu beatyfikacyjnego papieża przez jego bezpośredniego następcę. „Независимая газета” 20 kwietnia 2011 r. pisze:

Чин беатификации будет совершен нынешним Папой Римским Бенедиктом XVI. Это уникальное событие, поскольку раньше никогда не бывало, чтобы Папа Римский, в данном случае Йозеф Ратцингер, запустил процесс беатификации своего непосредственного предшественника. Этот необычный факт объясняется тем особым характером, который приобрел понтификат Папы Войтылы, и той особой ролью, которую он сыграл на переломном этапе истории Церкви

[Beatyfikacji dokona obecny papież Benedykt XVI. To wyjątkowe wydarzenie, dotychczas nie zdarzyło się jeszcze, aby papież, w tym przypadku Józef Ratzinger, otworzył proces beatyfikacyjny swego bezpośredniego poprzednika. Ta niespotykana sytuacja tłumaczona jest szczególnym charakterem pontyfikatu papieża Wojtyły oraz wyjątkową rolą, jaką odegrał on w przełomowym okresie historii Kościoła].

Beatyfikacja Jana Pawła II porównywana jest przez rosyjskie media do wyniesienia na ołtarze matki Teresy. Dzięki zestawieniu jeszcze raz uwypuklane jest jej tempo. „Коммерсантъ” 3 maja 2011 r. podkreśla:

В современной истории только мать Тереза была причислена к лику блаженных в рекордно короткие сроки

[We współczesnej historii tylko matka Teresa została beatyfikowana w rekordowo krótkim czasie]

i dalej precyzuje:

(...) только для матери Терезы в 2003 году было сделано подобное исключение

[tylko dla matki Teresy w 2003 roku zrobiono podobny wyjątek].

Mówiąc o tempie, w jakim wyniesiono Jana Pawła II na ołtarze, dziennikarze odwołują się do leksyki sportowej, między papieżem a matką Teresą na łamach gazety „Коммерсантъ” toczy się swoista rywalizacja. W numerze z 1 maja 2011 r. czytamy:

Предыдущий рекорд скорости в беатификации принадлежал матери Терезе, которая была очень близка Иоанну Павлу II

[Poprzedni rekord szybkości przy beatyfikacji należał do matki Teresy, która była bardzo bliska Janowi Pawłowi II].

Prasa, akcentując szczególny charakter beatyfikacji, wielokrotnie podkreśla cechy, które uwypuklała w przekazach, ukazujących się za życia papieża⁴. Wskazuje przede wszystkim na znaczenie społecznych dokonań Jana Pawła II. Zauważa po raz kolejny, że był on pierwszym papieżem Słowianinem, pierwszym papieżem, który modlił się w synagodze i w meczecie, pierwszym, który wyniósł na ołtarze tak wielu świętych i błogosławionych, pierwszym, który przeproszał za błędy popełnione przez Kościół katolicki. Komentatorzy zgodnie z wymogami gatunku akcentują cechy szczególne, intrygujące czytelnika, przyciągające jego uwagę. Chętnie odwołują się do wspomnianej już metaforyki sportowej, do opisów rywalizacji. „Комсомольская правда” 30 kwietnia 2011 r. pisze o księdze rekordów:

Единственный в истории Папа-славянин, первый понтифик, посетивший лютеранскую церковь, синагогу и православную страну (Румынию), совершивший более 100 апостольских визитов на всех континентах кроме Антарктиды. Еще одна важная позиция в „книге рекордов”: 27-летние нахождение Войтылы на Святом престоле отмечено 1338 беатификациями и 482 канонизациями, что дважды перекрывает показатели всех его предшественников вместе взятых!

[Jedyny w historii papież-Słowianin, pierwszy papież, który odwiedził kościół luterański, synagogę, który pojechał do prawosławnego kraju (Rumunii), który odbył ponad 100 podróży apostołskich na wszystkie kontynenty prócz Antarktydy. Jeszcze jedna ważna pozycja „w księdze rekordów”: dwudziestosiedmioletni pontyfikat przyniósł 1338 beatyfikacji i 482 kanonizacje, co dwukrotnie przewyższa liczbę wyniesień na ołtarze dokonanych przez wszystkich poprzedników Jana Pawła II razem wziętych].

O rekordowej liczbie dokonanych przez papieża beatyfikacji i kanonizacji pisze również „Труд” 13 i 14 maja 2005 r.:

Иоанн Павел II является абсолютным рекордсменом по количеству произведенных им канонизаций за всю историю Католической церкви [Jan Paweł II jest absolutnym rekordzistą w ilości dokonanych kanonizacji w całej historii Kościoła katolickiego].

⁴ Por. D. Pazio-Włazłowska, *Pontyfikat Jana Pawła II w recepcji prasy rosyjskiej*, [w:] „Zeszyty Naukowe Wszechnicy Polskiej”, t. 6: *Tradycja i perspektywy dialogu języków i kultur. Teoria. Praktyka*, red. J. Mąkosza-Bogdan, Warszawa 2009, s. 133-143.

Nie omieszczała prasa wskazać też negatywnych stron pontyfikatu. Doniesień takich jest jednak niewiele. Warto zauważyć, że rosyjskie gazety, przytaczając krytyczne opinie, powołują się na media zachodnioeuropejskie, legitymizując w ten sposób prezentowane sądy. 30 kwietnia 2011 r. „Комсомольская правда”, odwołując się m.in. do jednego z największych włoskich dzienników opiniotwórczych „La Stampa” i amerykańskiego „The New York Times”, pisała:

Темных пятен в истории одного из самых продолжительных понтификатов огромное количество. Поддержка реакционного режима Пиночета в Чили и отказ в таковой сальвадорскому архиепископу Оскару Ромеро (...). Защита от преследования священников-педофилов и финансовых мошенников из Института религиозных дел, т.н. „Ватиканского Банка”, гонения прогрессивных теологов и реформаторов и т.д.

[Ciemnych plam w historii jednego z najdłuższych pontyfikatów jest bardzo wiele. Poparcie dla reakcyjnego reżimu Pinocheta w Chile, odmowa wsparcia salwadorskiego arcybiskupa Oscara Romero (...). Obrona przed karą księży-pedofilów i oszustów finansowych z Instytutu Dzieł Religijnych, tzw. Banku Watykanu, prześladowania postępowych teologów i reformatorów itd.]

Organizacja uroczystości beatyfikacyjnych

Prasa zwraca uwagę na liczbę pielgrzymów, szczególne traktowanie uczestników uroczystości oraz poniesione wydatki. Dzienniki zgodnie podkreślają niezwykle oddanie Polaków procesowi beatyfikacji.

Наибольший интерес и внимание процесс беатификации Павла-Иоанна II (...) вызвал в Польше, где, не дожидаясь Ватикана, его уже сейчас считают святым, и особенно на родине понтифика, в городе Вадовице

[Z największym zainteresowaniem i uwagą proces beatyfikacji Jana Pawła II spotkał się w Polsce, gdzie nie czekawszy na decyzję Watykanu, już jest on uważany za świętego, przede wszystkim w rodzinnym mieście papieża, w Wadowicach] („Комсомольская правда” 2.05.2011).

Papież określany jest mianem bożyszczka tłumów. Postrzegany jest w kategoriach gwiazdy:

Поляки готовятся к беатификации своего кумира – Папы Римского Иоанна Павла II.

[Polacy przygotowują się do beatyfikacji swojego bożyszczka, papieża Jana Pawła II]

czytamy w dzienniku „Российская газета” 28 kwietnia 2011 r.

Prasa charakteryzuje też uczestników beatyfikacji. Przytacza wypowiedzi prezydenta Bronisława Komorowskiego, wylicza skład polskiej delegacji:

Ожидается, что в этот день в столицу Италии приедут около восьмидесяти тысяч поляков во главе с президентом Польши Bronisławом Коморовским и экс-президентами Лехом Валенсой и Александром Квасьневским. Действующий глава страны планирует отправиться в Рим с супругой, и возможно, с кем-либо из пятерых детей. „Я бы хотел, чтобы мы участвовали в этой церемонии по-семейному. Ведь это – осуществление польской мечты...” – рассказал президент Польши в интервью информационному агентству PAP

[Spodziewany jest w tym dniu przyjazd do stolicy Włoch około osiemdziesięciu tysięcy Polaków na czele z prezydentem Polski Bronisławem Komorowskim, byłymi prezydentami Lechem Wałęsą i Aleksandrem Kwaśniewskim. Urzędujący prezydent zamierza udać się do Rzymu z małżonką, i być może, z jednym z pięciorga dzieci. „Chciałbym, abyśmy wzięli udział w tej uroczystości rodzinnie. To przecież spełnienie polskiego marzenia...” – powiedział prezydent Polski w wywiadzie dla agencji informacyjnej PAP].

Na obrazie skupienia towarzyszącym polskim pielgrzymom pojawia się jednakże wyraźna rysa: oferty biur turystycznych, gdzie beatyfikacja przedstawiana jest jako jedna z szeregu atrakcji:

Поскольку польский Папа – это кумир всех поляков, в том числе и состоятельных, паломникам предлагали туры класса люкс. Например, одна из турфирм организовала круиз „Сокровища Средиземноморья и Беатификация Папы” на пароходe, который на сайте фирмы охарактеризовали как „плавающий курорт” с зоной СПА около 6000 кв. м. и четырема бассейнами. Цена – около 4 тысяч польских злотых (40 тыс. рублей)

[Ponieważ polski papież to bożyszcze wszystkich Polaków, również zamożnych, pielgrzymom proponowano luksusowe wyjazdy. Tak na przykład jedno z biur podróży organizowało rejs „Skarby Morza Śródziemnego i beatyfikacja papieża” statkiem, który na portalu firmy określono jako „pływający kurort” ze SPA na powierzchni około 6000 metrów kwadratowych i czterema basenami. Cena około 4 tys. polskich złotych (40 tys. rubli)].

Prasa podkreśla wyjątkowy charakter uroczystości, który usprawiedliwia jej zdaniem naruszenie obowiązujących na co dzień zasad. „Московский комсомолец” 3 maja 2011 r. pisze:

Более миллиона паломников со всего света съехались в Рим на церемонию беатификации Папы Римского Иоанна Павла II. В первомайский день все пространство перед собором Святого Петра было забито толпами католиков, пришедших на праздничную мессу по случаю причисления к лику блаженных понтифика. Прибыли и главы 16 иностранных государств и правительств – даже зимбабвийскому президенту Мугабе, которому запрещено въезжать на территорию Евросоюза, выдали спецразрешение на полет в Италию по такому случаю

[Ponad milion pielgrzymów z całego świata przyjechało do Rzymu na ceremonię beatyfikacji papieża Jana Pawła II. Pierwszego maja plac przed Bazyliką św. Piotra całkowicie wypełniły tłumy katolików, którzy przyszli na uroczystą mszę świętą sprawowaną z okazji beatyfikacji papieża. Przybyli prezydenci i premierzy 16 krajów⁵, nawet prezydent Zimbabwie Mugabe, który ma zakaz wjazdu na terytorium Unii Europejskiej, otrzymał z tej okazji specjalne pozwolenie na przyjazd do Włoch].

Nie bez znaczenia dla rosyjskich mediów pozostają wysokie koszty organizacji uroczystości. „Независимая газета” 18 maja 2011 r. podkreśla:

С финансовой точки зрения беатификация оказалась дорогим удовольствием: мэр Рима Джанни Alemanno сообщил, что она обоилась городской казне в 4,6 млн. евро

[Z finansowego punktu widzenia beatyfikacja okazała się drogą przyjemnością: mer Rzymu Gianni Alemanno oświadczył, że kosztowała ona budżet miasta 4,6 mln euro].

Podobnie na wysokie koszty zwraca uwagę dziennik „Труд” 4 maja 2011 r.

Beatyfikacja w kontekście relacji wewnątrz Kościoła katolickiego

„Независимая газета” 18 kwietnia 2007 r. akcentowała wykorzystanie przez hierarchów kościelnych beatyfikacji do realizacji doraźnych, partykularnych celów. Powołując się na polskie źródła, dziennik informował:

В левых польских СМИ, традиционно критически настроенных по отношению к Церкви, год назад выдвигалась прямо противоположная версия. Согласно ей, именно Бенедикт XVI заинтересован в скорейшей канонизации польского Папы. Это позволило бы нынешнему

⁵ „Независимая газета” pisze, że w uroczystościach uczestniczyli przywódcy 80 krajów (18.05.2011). Polskie portale, np.: www.tvn24.pl i www.wiadomosci.onet.pl, piszą o 62 delegacjach. 30 kwietnia w artykule *Oficjalne delegacje na beatyfikacji Jana Pawła II* zamieszczonym na portalu www.deon.pl zapowiadano, że 16 państw będzie reprezentowanych przez prezydentów, zaś na czele 7 delegacji stać będą szefowie rządów.

Понтифику как можно скорее отдать долг памяти предшественнику и „выйти из его тени”. В свою очередь, Дзивишу длительный процесс беатификации, а затем и канонизации на руку. Это шанс для экс-секретаря Иоанна Павла II постоянно напоминать о своей близости к покойному Папе. Такого рода „напоминания”, то есть своеобразный PR – инструмент в борьбе за лидерство в Католической Церкви в Польше

[W polskich lewicowych środowiskach masowego przekazu tradycyjnie krytycznie odnoszących się do Kościoła rok temu wysuwano całkowicie przeciwną wersję. Zgodnie z nią to właśnie Benedykt XVI jest zainteresowany jak najszybszą kanonizacją polskiego papieża. Pozwoliłoby mu to jak najszybciej spłacić dług pamięci wobec poprzednika i wyjść z jego cienia. Z kolei Dziwiszowi długi proces beatyfikacji, a następnie kanonizacji jest na rękę. To szansa dla byłego sekretarza Jana Pawła II na ciągłe przypomnianie o swoich bliskich relacjach ze zmarłym papieżem. Takie przypomnianie to swoisty PR – instrument w walce o przywództwo w Kościele katolickim w Polsce].

Warto zauważyć, że prasa postrzega i charakteryzuje beatyfikację jako zapowiedź szybkiej kanonizacji. „Комсомольская правда” 30 kwietnia 2011 r. pisze:

Процесс канонизации Иоанна Павла II станет самым скорым в истории католической церкви

[Proces kanonizacji Jana Pawła II będzie najszybszy w historii Kościoła katolickiego].

Przyczyn szybkiej kanonizacji gazety dopatrują się, podobnie jak przy beatyfikacji, w powszechnym uznaniu przez wiernych świętości Jana Pawła II. „Посийская газета” 29 czerwca 2005 r. pisała:

кардинал Руини сообщил, что процесс беатификации и канонизации Кароля Войтылы не будет долгим, поскольку весь мир уже считает Иоанна Павла Второго святым

[kardynał Ruini oświadczył, że procesy beatyfikacji i kanonizacji Karola Wojtyły nie będą długie, cały świat bowiem już uważa Jana Pawła II za świętego].

Podsumowanie

Beatyfikacja Jana Pawła II charakteryzowana jest przez rosyjską prasę jako wydarzenie istotne dla społeczności międzynarodowej. Akcentowany jest jej wymiar polityczny, sfera konfesyjna nie jest eksponowana. Prasa skupia uwagę na zewnętrznych przejawach uroczystości. Ważnym elementem rekonstruowanego wizerunku jest charakterystyka pontyfikatu Jana Pawła II, dokonywana

w kategoriach cech szczególnych, papież przedstawiany jest jako rekordzista, osoba wyjątkowa, bożyszcze tłumów, co koresponduje z wizerunkiem prezentowanym wcześniej przez rosyjskie media.

Rekonstruowany obraz jest w istocie spójny, brak zasadniczych różnic w prezentowaniu beatyfikacji przez poszczególne tytuły prasowe. Jest to wizerunek w zasadzie jednolity.

Chociaż niektóre z wykorzystywanych w nim obrazów – przede wszystkim odwołania do sfery sportu i rywalizacji czy też postrzeganie papieża jako idola tłumów – mogą razić, a nawet szokować polskiego odbiorcę, to nie wydają się być one w jakikolwiek sposób nacechowane pejoratywnie. Ich celem nie jest deprecjacja papieża i jego beatyfikacji. Wprowadzenie ich jest uzasadnione specyfiką gatunku, potrzebą dziennikarskiej pogoni za intrygą przyciągającą i mamiącą żadnego sensacji czytelnika.

Trzeba pamiętać, że przedstawiany wizerunek beatyfikacji został zrekonstruowany na podstawie materiału ograniczonego formalnie. Niewykluczone, że przywołanie artykułów z prasy prawosławnej oraz wypowiedzi praktykujących katolików i prawosławnych mogłoby zasadniczo zrewidować prezentowane powyżej wnioski. Szerokie uwzględnienie tego typu danych mogłoby jednak prowadzić do nacechowania obrazu, zsubiektywizowania go. Trudne jest bowiem, jeśli w ogóle możliwe, wskazanie dla rekonstruowanego wizerunku zakresu materiału źródłowego, który gwarantowałby zachowanie pełnego obiektywizmu. W jakich proporcjach powinny zostać w nim uwzględnione wypowiedzi praktykujących katolików i prawosławnych? W jakim zakresie należałoby zbadać teksty zamieszczane w prasie konfesyjnej? Z pewnością punkt widzenia i dobór materiału badawczego mają dla interesującej nas kwestii zasadnicze znaczenie. Pamiętając o tych ograniczeniach, a także zdając sobie sprawę ze specyficznych cech gatunkowych analizowanych tekstów, które bez wątplenia odcisnęły piętno na sposobie przedstawienia beatyfikacji, można, wydaje się, zaryzykować stwierdzenie, że obraz zrekonstruowany w niniejszym artykule na podstawie materiałów prasowych jest reprezentatywny dla przedstawiciela rosyjskiej klasy średniej, wykształconego, niezwiązanego w szczególności, emocjonalny sposób z żadną konfesją.

The Beatification of Pope John Paul II in the Russian Press

On the basis of the texts excerpted from high-circulation Russian dailies, such as: *Izvestia* (Известия), *Komsomolskaya Pravda* (Комсомольская правда), *Moskovskiy Komsomolec* (Московский комсомолец), *Rossiyskaya Gazeta* (Российская газета), *Nezavisimaya Gazeta* (Независимая газета), *Trud* (Труд) and *Kommersant* (Коммерсантъ), the author reconstructs an image of the beatification of Pope John Paul II. She pays special attention to the fact that the ceremony is perceived as an event important to the international community, and its political dimension is emphasised, while its confessional aspect is diminished. The author remarks that the attention of the press is directed mainly to the external manifestations of the ceremony. An important element of the reconstructed image is a special profile of Pope John Paul II presented in categories of his exceptional features: the pope is portrayed as a record-holder and an idol of the masses.

tłum. Grażyna Waluga